

Μακεδονικά

Τόμ. 5, Αρ. 1 (1963)

Φώτη Δημ. Παπανικολάου, Λαογραφικά Δυτικής
Μακεδονίας

Στίλπων Π. Κυριακίδης

doi: [10.12681/makedonika.839](https://doi.org/10.12681/makedonika.839)

Copyright © 2014, Στίλπων Π. Κυριακίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κυριακίδης Σ. Π. (1963). Φώτη Δημ. Παπανικολάου, Λαογραφικά Δυτικής Μακεδονίας. *Μακεδονικά*, 5(1), 555–558.
<https://doi.org/10.12681/makedonika.839>

Μπρούφας, ὁ ὁποῖος ἔδρασε κατὰ τῶν Τούρκων ἀπὸ τοῦ 1876 μέχρι τοῦ 1881, ἀκολούθως δέ, τὸ 1895, ἀπεστάλη ὑπὸ τῆς Ἑθνικῆς Ἑταιρείας εἰς τὴν Μακεδονίαν, ὅπου ἐπροχώρησε μέχρι τοῦ Παρλεπέ. Ἐκεῖ ἐφρονεῦθη ἐν συμπλοκῇ πρὸς τὸν τουρκικὸν στρατόν. Ἄλλὰ καὶ κατὰ τὸν Μακεδονικὸν Ἀγῶνα ἀρκετοὶ κάτοικοι τοῦ χωρίου ἔλαβον μέρος εἰς αὐτόν.

Περαιτέρω ὁ συγγραφεὺς παρέχει χρησίμους πληροφορίες περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως ἐπὶ Τουρκοκρατίας, ὡς καὶ περὶ τῶν σχολείων, σημειώνει δὲ καὶ τοὺς διακριθέντας εἰς τὰ γράμματα, τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας. Περιγράφει ἀκολούθως τὰς περὶ τὸ χωρίον ἐξοχάς, τὰ τῆς ἰδρυέσεως καὶ συγκοινωνίας, προσθέτει δ' ἐν τέλει καὶ ὀλίγα περὶ ἐθίμων τοῦ τόπου, πρωτοχρονιάς, Πάσχα, Ἀγίου Ἰωάννου καὶ τριημέρου νηστείας.

Τὸ βιβλίον εἶναι γεγραμμένον μὲ πολλὴν σαφήνειαν καὶ γλαφυρότητα, ἐνέχει δὲ καὶ γενικωτέραν σημασίαν, διότι ἡ παρεχομένη ἱστορικὴ εἰκὼν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἡ τυπικὴ εἰκὼν τῆς ἱστορίας καὶ τοῦ βίου τῶν ὄρεινῶν χωρίων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας.

ΣΤΙΛΠΩΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ

Φώτη Δημ. Παπανικολάου, Λαογραφικά Δυτικῆς Μακεδονίας. Τόμος πρῶτος. Θεσσαλονίκη, 1962. 8ον σ. 271.

Ὁ συγγραφεὺς πλὴν τῆς συγγραφῆς τῆς ἱστορίας τῆς πατρίδος του ἠσχολήθη ἀπὸ ἐτῶν καὶ μὲ τὴν περισυλλογὴν τοῦ λαογραφικοῦ της ὕλικου, μέρος τοῦ ὁποίου ἐδημοσίευσε κατὰ καιροὺς κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν ἔφημερίδα «Δυτικὴν Μακεδονίαν» τῆς Κοζάνης, περιέλαβε δὲ καὶ εἰς τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Κριμινίου» περιγραφὰς ἐθίμων τινῶν. Τώρα χάρις εἰς τὴν οικονομικὴν ὑποστήριξιν τῆς «Προοδευτικῆς Ἐνώσεως Κριμινιωτῶν Θεσσαλονίκης» ἐκδίδεται καὶ ὁ πρῶτος τόμος τῆς λαογραφικῆς συλλογῆς, τὸν ὁποῖον θὰ ἀκολουθήσουν καὶ ἄλλοι.

Ἡ συλλογὴ δὲν εἶναι διατεταγμένη κατὰ τὴν κρατοῦσαν εἰς τὴν λαογραφίαν διάταξιν. Ἡ δημοσιευομένη εἰς τὸν πρῶτον τοῦτον τόμον ὕλη διαιρεῖται εἰς τρία κεφάλαια, ὧν τὸ Α' (σ. 7 - 168) φέρει τὸν τίτλον «Λαογραφικά σύμμεικτα», τὸ Β' (169 - 189) τὸν τίτλον «Οἱ δώδεκα μῆνες στῆ Λαογραφία» καὶ τὸ Γ' (σ. 190 - 271) τὸν τίτλον «Δημοτικὰ τραγούδια».

Τὸ Α' περιλαμβάνει ποικίλην ὕλην, ἀφορῶσαν εἰς ζῶα καὶ φυτὰ, εἰς τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας καὶ τὰς κατοικίας, εἰς μέλη τοῦ σώματος, εἰς ἑορτὰς καὶ ἀγίους, εἰς γεωργικὰς καὶ ἐπαγγελματικὰς ἐργασίας καὶ ἄλλα διάφορα. Ἡ ἐκθεσις γίνεται εἰς τὴν δημοτικὴν μὲ πολλὴν γλαφυρότητα καὶ ἀγάπην πρὸς τὰ ἐκτιθέμενα, ἀλλὰ καὶ μὲ πολὺν ὀθωμανισμόν, τὸν ὁποῖον ἐκφράζει σαφῶς καὶ ὁ ἴδιος εἰς τὴν «Ἱστορίαν τοῦ Κριμινίου». «Ὅπου καὶ

ἀν βρίσκεσαι, γράφει, τὰ χόρτα καὶ τὰ λουλούδια, τὰ δένδρα καὶ τὰ πουλιά γίνονται σύντροφοί σου καὶ σὲ καλοῦν νὰ χαρεῖς τὴν εὐγενική τους προέκταση. Ἔτσι, μὲ ὅλα ἀποκτᾶς κάποια οικειότητα καὶ κάποια σχέση. Κάτι τοὺς δίνεις ἀπ' τὴν ψυχὴ σου, κάτι παίρνεις ἀπὸ τὴν ἀγνότητα καὶ τὴν ὁμορφίαν τους.» Ὁ ὄρμαντισμὸς αὐτὸς ἐνέχει κάποιαν ὑπερβολήν, δὲν φθάνει ὁμως μέχρι τοῦ σημείου νὰ παραμορφώσῃ τὰ πράγματα, Ἡ ἐκθεσις παρ' ὅλον τὸν λογοτεχνικὸν τῆς χαρακτηῖρα εἶναι πάντοτε σαφὴς καὶ ἀκριβής, ἐγκατασπείρονται δ' εἰς αὐτὴν πολυάριθμοι ἰδιωματικαὶ φράσεις καὶ παροιμίαι, πολλάκις δὲ καὶ ἄσματα, σχέσιν ἔχοντα πρὸς τὰ ἐκτιθέμενα.

Ὡς πρὸς τὰς ἰδιωματικὰς λέξεις καὶ φράσεις παρατηρῶ πρῶτον ὅτι σποραδικῶς ἢ διατύπωσις δὲν εἶναι φθόγγικῶς σύμφωνος πρὸς τὴν φθολογίαν τῶν βορείων ἰδιωμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκει τὸ ἰδίωμα. Οἷτω π.χ. ἐν σ. 18 γράφεται ὀρθῶς διαλεκτικῶς ἢ φράσις: «*Μὴ φτεὺς σκόρδα μὲ τὸν ἀνώτερον σ'*» (γρ. ἀνώτερον), ὀλίγον ὁμως ἀνωτέρω γράφεται «*Οὔτε σκόρδο ἔφαγε κὶ οὔτε σκροδὲς μυρίζει*» ἀντὶ «οὔτι σκόρδον ἔφαγι κὶ οὔτι σκουροδὲς μυρίζ'».

Δεύτερον παρατηρῶ ὅτι ἀφήνοντα ἀνερμήνευτοι πολλαὶ ἰδιωματικαὶ λέξεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι βέβαια γνωσταὶ εἰς τοὺς ὀμιλοῦντας τὸ ἰδίωμα, ὅχι ὁμως καὶ εἰς τοὺς ξένους πρὸς αὐτό, οἷον τὸ πτηνὸν *γαραβέλι* (σ. 68), *λουτρίες* (σ. 13.), *γαρκαράτσα* (σ. 140), *λαβίζοντας καὶ χορεῦντας* (σ. 144), *γῆπουρον* (σ. 152), *παγάδωναν* (οἱ φλόγες) (σ. 155) κτλ.

Ὡς πρὸς τὰ φυτὰ ὁ συγγραφεὺς ἀνατρέχει καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα, καὶ διὰ τὸν *Διοσκορίδην* ἢ *Διοσκουρίδην*, τὸν ὁποῖον κακῶς ὀνομάζει *Διόσκουρον*. Ὁ συγγραφεὺς δὲν φαίνεται νὰ ἀντλή ἀπ' εὐθείας ἀπὸ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, ἀλλ' ἀπὸ τὸ «*Φυτολογικὸν Λεξικὸν*» τοῦ Γενναδίου, χωρὶς ὁμως καὶ νὰ παραπέμπῃ εἰς αὐτό. Δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσῃ ἂν μερικαὶ παράδοξοι ἐτυμολογίαι, ὅπως π.χ. *σκόροδον* ἐκ τοῦ *κόρος* - *ἔξω* (σ. 18), προέρχονται ἐκ τοῦ συγγραφέως ἢ ἄλλου τινός.

Εἰς τὸ Β' κεφάλαιον (σ. 169 - 189) ὁ συγγραφεὺς συγκεντρώνει λαογραφικὴν ὕλην, ἀφορῶσαν εἰς ἕνα ἕκαστον τῶν δώδεκα μηνῶν, ἀρχίζων ἀπὸ τὸν Ἰανουάριον. Κάνει λόγον περὶ τοῦ δημώδους ὀνόματος αὐτῶν, τοῦ ὁποῖου δίδει καὶ τὴν λαϊκὴν ἐτυμολογίαν, ὁμιλεῖ περὶ τῶν ἀποδιομένων εἰς αὐτοὺς ἰδιοτήτων, ὡς καὶ τῶν τελουμένων κατ' αὐτούς, ἀγροτικῶν κυρίως, ἐργασιῶν, παραθετὲ τὰς σχετικὰς πρὸς τὸν μῆνα παροιμίας καὶ ἄσματα καὶ καθορίζει τὰς κατ' αὐτὸν ἑορτὰς καὶ πανηγύρεις καὶ τὰ σχετικὰ πρὸς αὐτὰς ἔθιμα καὶ δοξασίας. Τὸ συγκεντρωθὲν ὕλικὸν εἶναι ἀξιόλογον καὶ λίαν ἐνδιαφέρον.

Τὸ Γ' κεφάλαιον (σ. 190 - 271) περιλαμβάνει 290 ἄσματα. Ὡς βάσις τῆς κατατάξεως αὐτῶν ὁ ἐκδότης ἔλαβε τὰς περιστάσεις, καθ' ἃς ταῦτα ἄ-

δονται. Οὕτω διαιρεῖ αὐτὰ Α' εἰς) σ ο υ μ π ε τ ι ᾶ τ ι κ ᾶ¹, πού τραγουδιούνται κυρίως σὲ συμπόσια καὶ ἀνάγονται σὲ διάφορα γενεσιουργὰ αἷτια, Β') τὰ κλέφτικα, Γ') τῆς ἀγάπης, Δ') τῆς ξενιτιάς, Ε') τὰ μοιρολόγια, Ϛ') τὰ περιγελαστικά, Ζ') τ' Ἀγιαντιοῦ, Η') τὰ ἀποκριάτικα, Θ') τοῦ θεόρου, τοῦ ἄλωνιοῦ καὶ τοῦ ἀργαλειοῦ, Ι') τὰ πασχαλινά, ΙΑ') τὰ χριστουγεννιάτικα, ΙΒ') τὰ πρωτοχρονιάτικα. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω κατηγοριῶν αἱ πρῶται ἔξ δημοσιεύονται ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ κεφάλαιον Γ', αἱ δὲ ὑπόλοιποι ἔξ εἰς τὰ ἀντίστοιχα κεφάλαια τῶν Συμμεϊκτῶν.

ἽΟτι εἶναι χρήσιμον νὰ γνωρίζωμεν τὴν περίστασιν, καθ' ἣν ἕκαστον ἄσμα ἄδεται, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἀλλ' ἡ κατάταξις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν περιστάσεων καὶ ὄχι κατὰ τὸ διάγραμμα, τὸ ὁποῖον καθιέρωσεν ὁ Ν. Γ. Πολίτης εἰς τὰς Ἐκλογάς του, ἔχει πολλὰ ἐλαττώματα, ἐν τῶν ὁποίων εἶναι καὶ ἡ ἐπανάληψις τῶν αὐτῶν ἄσμάτων εἰς διαφόρους περιστάσεις. Εἰς τὸ ἐλάττωμα τοῦτο ἐπανειλημμένως περιπίπτει ὁ ἐκδότης. Οὕτω π.χ. τὸ ἐν σ. 108 δημοσιεύμενον ὡς ἀποκριάτικο «Τσιφτοῦν ἄντρα μὲ προξενῶς», ἀναδημοσιεύεται καὶ ἐν σ. 270 ἀρ. 286, παραλλαγὴ δὲ τούτου εἶναι τὸ ὑπ' ἀρ. 288. Τὸ ἐν σ. 103 δημοσιεύμενον ὡς πρωτοχρονιάτικο «Νὰ στείλω μῆλο σέπειται» ἐπαναλαμβάνεται καὶ μεταξὺ τῶν ἄσμάτων τῆς ξενιτείας ὑπ' ἀρ. 229 καὶ μεταξὺ τῶν μοιρολογίων ὑπ' ἀρ. 283.

Πλὴν τῶν ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ δημοσιευομένων ἄσμάτων ὑπολείπονται κατὰ τὸν συγγραφέα τὰ ναυορίσματα καὶ τὰ τραγούδια τοῦ γάμου, τὰ ὁποῖα θὰ δημοσιευθοῦν εἰς τὸν Β' τόμον.

Ἡ δημοσίευσις ἐν τῷ συνόλῳ εἶναι καλὴ καὶ ἀκριβής, δὲν λείπουν ὅμως καὶ μερικὰ τυπογραφικὰ σφάλματα, ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως διορθουμένων, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε νὰ λείπουν, διότι πρόκειται περὶ διαλεκτικῶν κειμένων, ὁ δὲ ἀναγνώστης δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ γνωρίζῃ ἐκάστοτε ἂν πρόκειται περὶ ἰδιωματικῆς ἐκφορᾶς ἢ περὶ τυπογραφικοῦ σφάλματος. Οὕτω π.χ. ἐν σ. 83 γράφεται *ὄπου Γιάννης καὶ χαρά*, ἀντὶ τοῦ συνήθους *ὄπου γάμος καὶ χαρά*, εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 206 ἄσμα γράφεται *πυκνολαλοῦν* ἀντὶ *πυκνολαλοῦν*, εἰς τὸ ὑπ' ἀρ. 272 γράφεται *μυρωμένο* ἀντὶ *μερωμένο* κτλ.

Τὰ δημοσιεύμενα ἄσματα εἶναι παραλλαγὰι γνωστῶν καὶ ἀλλαγῶθεν, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἐνδιαφέρουσαι ὄχι τόσον διὰ τὴν καλὴν τοῦ κειμένου διατήρησιν, ὅσον διὰ τὰς πολλὰς ἀλλοιώσεις, τὰς ὁποίας τοῦτο ὑπέστη καὶ αἱ ὁποῖαι εἶναι λίαν διδακτικαὶ διὰ τὴν ἐν γένει ἱστορίαν τοῦ κειμένου τῶν δημοτικῶν ἄσμάτων. Ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν προσαρμογὴν τοῦ κειμένου εἰς νεωτέρας καταστάσεις εἶναι ἡ εἰς ἄσματα τῆς ξενιτείας μνεία τῆς Ἀ μ ε ρ ι κ ῆ Ϛ ἀντὶ τῆς παλαιᾶς Μ π ο γ δ α ν ι ᾶ Ϛ.

¹ Ἡ λέξις εἶναι τουρκικῆς προελεύσεως. *Sohbet* σημαίνει συμπόσιον.

Χάριτες ὀφείλονται εἰς τὸν συλλογέα, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς πιστῆς ἀποδόσεως τῶν ὑπὸ τοῦ λαοῦ λεγομένων παρέσχεν εἰς τὴν λαογραφικὴν ἐπιστήμην ὕλην γνησίαν καὶ ἀκριβῆ πρὸς παντοειδῆ ἐπιστημονικὴν χρῆσιν. Εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο νὰ ἴδῃ ταχέως τὸ φῶς καὶ ἡ ὑπόλοιπος συλλογὴ διὰ τῆς ἀρωγῆς τῶν φιλοτίμων Κριμινιωτῶν, τὸ δὲ παράδειγμα τοῦ φιλοπάτριδος συλλογέως νὰ εὕρῃ μιμητὰς καὶ εἰς ἄλλα χωρία καὶ πόλεις τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας.

ΣΤΙΑΦΑΝ Π. ΚΥΡΙΑΚΙΑΔΗΣ

Μ. Ἀνδρονίκου · Χ. Μακαρόνα · Ν. Μουτσοπουλοῦ · Γ. Παπαλάκη, Τὸ Ἀνάκτορο τῆς Βεργίνας. Ἀθήναι 1961, 4ον σ. 30. Πίν. XXVI.

Οἱ συγγραφεῖς τοῦ ἔργου ἐκθέτουν εἰς αὐτὸ τὰ πορίσματα τῶν ἀνασκαφῶν, τὰς ὁποίας ἐνήργησαν εἰς τὸ Μακεδονικὸν Ἀνάκτορον τῆς Βεργίνας ἀπὸ τοῦ 1959 μέχρι τοῦ 1961, συνεχίζοντες τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ ὁμοτίμου καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης καὶ ἀκαδημαϊκοῦ Κωνσταντίνου Ῥωμαίου, τὰς ὁποίας οὗτος ἐνήργησε κατὰ διαλείμματα ἀπὸ τοῦ ἔτους 1936 μέχρι τοῦ 1956 δαπάναις κυρίως τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ὡς γνωστὸν πρῶτος ὁ Heuzey κατέστησε γνωστὴν τὴν ὑπαρξίν τοῦ ἀνωτέρου κατὰ τὸ 1855, τὸ ὁποῖον καὶ ἀνεσκάψε κατόπιν ἐν μέρει μετὰ τοῦ Daumer (1861).

Διὰ τῶν νέων ἀνασκαφῶν ἀπεκαλύφθησαν καὶ αἱ κατακεχωσμένα τέως πτέρυγες, ἡ νοτιὰ, ἡ δυτικὴ καὶ ἡ βορρεία, ἀνεσκάφη δὲ καὶ ὁλόκληρος ἡ αὐλὴ μετὰ τοῦ περιστυλίου, ὥστε δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἔχομεν σήμερον πλήρη τὴν κάτοψιν τοῦ κτηρίου. Πλὴν τούτων, ἀξιόλογα εἶναι καὶ τὰ ἀποκαλυφθέντα ψηφιδωτὰ, καθὼς καὶ τὰ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη, κίονες, ἐπιστύλια, τρίγλυφοι, κέραμοι κτλ.

Ἡ ἔκθεσις τῶν πραγμάτων εἶναι σαφῆς, οἱ δὲ παρατιθέμενοι πίνακες βοηθοῦν εἰς τὸ νὰ συλλάβωμεν τὴν εἰκόνα τοῦ μοναδικοῦ αὐτοῦ ἀνακτόρου. Ἐν τούτοις, μολονότι οἱ συγγραφεῖς εἶναι ἔμπειροι ἀρχαιολόγοι, διέφυγον παραδόξως αὐτοὺς μερικὰ ἀνακριβείαι. Οὕτω π.χ. ἐν σ. 18 γράφεται ὅτι τὸ ἀνάκτορον δίδει τὴν «*τ υ π ι κ ῆ μ ο ρ φ ῆ τῆς ἑλληνικῆς οἰκίας*», ὅπως τὴν ξέρομε καὶ ἀπὸ τὴν γραπτὴ παράδοσι (Βιτρούβιος), ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὰ πορίσματα τῶν ἀνασκαφῶν («*Ὀλυνθος, Δῆλος, Πριήνη, Πέλλα κτλ.*»). Τὸ ἀνάκτορον δίδει τὴν τυπικὴν μορφήν τῆς *ἐ λ λ η ν ι σ τ ι κ ῆ ς* καὶ ὄχι τῆς *ἐ λ λ η ν ι κ ῆ ς* οἰκίας, δηλ. τὴν μορφήν τοῦ περιστυλίου, ὅπως παρουσιάζεται κυρίως εἰς τὴν Δῆλον καὶ ὄχι εἰς τὴν Πριήνην, ἐν μέρει δὲ εἰς τὴν Ὀλυνθον. Πρὸς τὴν λεγομένην «*Ἐπαυλιν τῆς Ἀγαθῆς Τύχης*» τῆς Ὀλύνθου¹ παρουσιάζει καὶ αὐτὴν τὴν ὁμοιότητα, ὅτι *δ ο ἰ κ ο ς*

¹ D. M. Robinson - J. Waltergraham, Excavations at Olynthus. Part. VIII. The hellenic haus. Baltimore, 1938, σ. 55 κέ. πίναξ 16, 84.